

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

(496–406 π.Χ.)

64. — Αΐας 646–692

Στον Αίαντα, το παλαιότερο από τα σωζόμενα έργα του (περ. 450 π.Χ.), ο Σοφοκλής πραγματεύεται ένα μύθο στον οποίο ο Αισχύλος είχε αφιερώσει ήδη μια τριλογία. Τα βασικά σημεία του είναι τα εξής: μετά το θάνατο του Αχιλλέα, ο Οδυσσεύς και ο Αίας, που θεωρείται ο γενναϊότερος των Ελλήνων μετά τον Αχιλλέα, διεκδικούν τα όπλα του. Στην 'κρίση για τα όπλα' (όπλων κρίσιν), που ανήκει στα πρό του δράματος, αποφασίζεται να δοθούν στον Οδυσσεά. Ο Αίας θεωρεί την κρίση άδικη και αποφασίζει να πάρει εκδίκηση σκοτώνοντας εκείνους που τον αδίχησαν, ανάμεσά τους τους 'πρωταίτιους' Ατρείδες, τον Αγαμέμνονα και τον Μενέλαο. Το σχέδιό του το ματαιώνει η Αθηνά που του ταράζει τα λογικά. Μέσα στη μανία του, βγαίνει μια νύχτα και κατασφάζει τα ζώα του στρατοπέδου, νομίζοντας ότι σφάζει τους εχθρούς του. Όταν συνέρχεται και συνειδητοποιεί τι έπραξε, παίρνει την απόφαση να αυτοκτονήσει. Εκείνοι που τον αγαπούν

ΑΙΑΣ

ἄπανθ' ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος
φύει τ' ἄδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται·
κούκ ἔστ' ἄελπτον οὐδέν, ἀλλ' ἀλίσκεται
χῶ δεινὸς ὄρκος χαί περισκελεῖς φρένες.
650 κἀγὼ γάρ, ὃς τὰ δεινὸν ἔκαρτέρουν τότε
βαφῆ σίδηρος ὡς, ἐθελύνθην στόμα
πρὸς τῆσδε τῆς γυναικός· οἰκτίρω δέ νιν
χήραν παρ' ἐχθροῖς παῖδά τ' ὄρφανὸν λιπεῖν.
ἀλλ' εἴμι πρὸς τε λουτρά καὶ παρακτίους
655 λειμώνας, ὡς ἂν λύμαθ' ἀγνίστας ἐμὰ
μῆνιν βαρεῖαν ἐξαλύξωμαι θεᾶς·
μολῶν τε χῶρον ἔνθ' ἂν ἀστιβῆ κίχῳ

Όλα αλλάζουν

μάταια προσπαθούν να τον αποτρέψουν. Κατά τη σοφοκλεία εκδοχή, μετά την αυτοκτονία, οι Ατρείδες απαγορεύουν την ταφή του Αίαντα, αλλά, με παρέμβαση του άλλοτε άσπονδου εχθρού του, του Οδυσσεά, η απάνθρωπη απόφαση δεν πραγματοποιείται.

Το επόμενο απόσπασμα είναι η δεύτερη από τις τέσσερις ρήσεις του Αίαντα, η οποία καταλαμβάνει ολόκληρο επεισόδιο, κάτι που είναι ασυνήθιστο για τον Σοφοκλή. Στην οινεί μονολογική ρήση, ο Αίας εμφανίζεται να εναρμονίζεται με τη φυσική τάξη, όπου η αλλαγή είναι νομοτέλεια, και να έχει αλλάξει, αυτός ο έκφρων να γίνεται σώφρων και να μιλάει για τους εχθρούς που δεν θα μείνουν πάντα εχθροί και για τους φίλους που δεν θα μείνουν πάντα φίλοι. Τη βεβαιότητα ότι έχει πράγματι αλλάξει την υπονομεύουν οι αλεπάλληλες αμφισημίες.

ΑΙΑΣ

Ο χρόνος, ο μακρὸς και αναρίθμητος,
φανερώνει ὅλα ὅσα δεν εφανερώθηκαν
και αφού φανερωθούν τα κρύβει.
Τίποτα δεν είναι απροσδόκητο· λυγίζει
και ο φοβερός ὄρκος και ο αλύγιστος νους.
650 Ἔτσι και ἐγώ, που τότε ἤμουν σκληρὸς
σαν το βαμένο σίδηρο,¹ ακούγοντας αὐτὴ τὴ γυναῖκα,
εμαλάκωσα, ἡ γλώσσα μου ἠμέρεψε·
πονάω να τὴν ἀφήσω χήρα με τοὺς εχθροὺς μου,
ν' ἀφήσω τὸν γιο μου ὄρφανό.
Θα πάω στα λιβάδια πλάι στο ἀκρογιάλι
655 να λούσω τὸ σῶμα μου, να καθαρθῶ ἀπὸ τὸ ἄγος
και να ξεφύγω ἀπὸ τὴ βαριὰ οργὴ τῆς θεᾶς.
Και ὅταν φθάσω ἐκεῖ ὅπου θα εὕρω τόπο ἀπάτητο,
θα σκάψω τὸ χῶμα και θα κρύψω τούτο τὸ ξίφος,

¹ Πιθανῶς αναφέρεται στο πυρακτωμένο σίδηρο, που το βύθιζαν στο νερό και γινόταν ἀκόμη πιο σκληρό.

κρύψω τόδ' ἔγχος τοῦμόν, ἔχθιστον βελῶν,
 γαίας ὀρύξας ἔνθα μή τις ὄψεται·
 660 ἀλλ' αὐτὸ νῦξ Ἄιδης τε σφιζόντων κάτω.
 ἐγὼ γὰρ ἐξ οὗ χειρὶ τοῦτ' ἔδεξάμην
 παρ' Ἑκτορος δῶρημα δυσμενεστάτου,
 οὐπω τι κεδνὸν ἔσχον Ἀργείων πάρα,
 ἀλλ' ἔστ' ἀληθῆς ἢ βροτῶν παροιμία,
 665 ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα κοῦκ ὀνήσιμα.
 τοιγὰρ τὸ λοιπὸν εἰσόμεσθα μὲν θεοῖς
 εἶκειν, μαθησόμεσθα δ' Ἀτρεΐδας σέβειν.
 ἄρχοντές εἰσι, ὥσθ' ὑπείκτεον. τί μῆν;
 καὶ γὰρ τὰ δεινὰ καὶ τὰ καρτερώτατα
 670 τιμαῖς ὑπέικει· τοῦτο μὲν νιφοστιβεῖς
 χειμῶνες ἐκχωροῦσιν εὐκάρπῳ θέρει·
 ἐξίσταται δὲ νυκτὸς αἰανῆς κύκλος
 τῇ λευκοπῶλῳ φέγγος ἡμέρα φλέγειν·
 δεινῶν δ' ἄημα πνευμάτων ἐκοίμισε
 675 στένοντα πόντον· ἐν δ' ὁ παγκρατῆς Ὑπνος
 λύει πεδήσας, οὐδ' αἰὲ λαβῶν ἔχει.
 ἡμεῖς δὲ πῶς οὐ γνωσόμεσθα σωφρονεῖν;
 ἔγωγ' ἐπίσταμαι γὰρ ἀρτίως ὅτι
 ὃ τ' ἐχθρὸς ἡμῖν ἐς τοσόνδ' ἐχθαρτέος,
 680 ὡς καὶ φιλήσων αὐθις, ἔς τε τὸν φίλον
 τοσαῦθ' ὑπουργῶν ὠφελεῖν βουλήσομαι,
 ὡς αἰὲν οὐ μενοῦντα. τοῖς πολλοῖσι γὰρ
 βροτῶν ἀπιστός ἔσθ' ἑταιρείας λιμῆν.
 ἀλλ' ἀμφὶ μὲν τούτοισιν εὐ σχήσει· σὺ δὲ
 685 ἔσω θεοῖς ἔλθοῦσα διὰ τέλους, γύναι,
 εὐχου τελείσθαι τοῦμόν ὧν ἐρᾷ κέαρ.
 ὑμεῖς θ', ἑταῖροι, ταῦτα τῆδέ μοι τάδε
 τιμᾶτε, Τεύκρω τ', ἦν μόλῃ, σημήνατε
 μέλειν μὲν ἡμῶν, εὐνοεῖν δ' ὑμῖν ἅμα·

το ξίφος μου, το απεχθέστατο όπλο,
 εκεί που δεν θα το δει κανένας πια.
 660 Ας φροντίσουν γι' αυτό εκεί κάτω η νύχτα και ο Άδης.
 Γιατί εγώ, από τότε που το εδέχθηκα στο χέρι μου,
 δώρο του ανελέητου Έκτορα,
 καλό από τους Αργείους ώς τώρα δεν γνώρισα.
 Και λέει αλήθεια ο λόγος των ανθρώπων:
 665 των εχθρών τα δώρα άδωρα και ανώφελα.
 Γι' αυτό στο εξής θα ξέρουμε να υποχωρούμε στους θεούς,
 θα μάθουμε να σεβόμαστε τους Ατρείδες.
 Είναι οι αρχηγοί, οφείλουμε να υποχωρούμε. Έτσι δεν είναι;
 Άλλωστε, ακόμα και αυτά που μας γεμίζουν δέος
 και που έχουν δύναμη ακατάλυτη
 670 υποχωρούν στα αξιώματα· οι χιονοβάδιστοι χειμῶνες
 δίνουν τη θέση τους στο καρποφόρο θέρος,
 και ο τρομερός κύκλος της νύχτας
 κάνει τόπο στην ημέρα με τα λευκά της άλογα
 για να λάμψει το φως· οι πνοές των φοβερών ανέμων
 675 κοιμίζουν το πέλαγος που στενάζει·
 και ο πανδαμάτωρ Ὑπνος λύνει όσα έδεσε,
 δεν τα κρατάει καθηλωμένα στους αιώνες.
 Και πώς εμεῖς δεν θα διδαχθούμε να είμαστε σώφρονες;
 Εγώ πάντως θα είμαι· γιατί τώρα πια γνωρίζω
 ότι και τον εχθρό πρέπει να τον μισούμε τόσο
 680 όσο κάποιον που θα γίνει και πάλι φίλος
 και τον φίλο θα θελήσω να τον στηρίζω και να τον βοηθάω τόσο
 όσο έναν που δεν θα μείνει πάντα φίλος.
 Γιατί για τους πολλούς ανθρώπους το λιμάνι της φιλίας
 δεν είναι ασφαλές. Ωστόσο αυτά θα πάνε όλα καλά·
 685 εσύ, γυναίκα, πήγαινε τώρα μέσα και παρακάλεσε
 να δώσουν οι θεοί να εκπληρωθούν ώς το έσχατο
 όλα όσα επόθησε η καρδιά μου.
 Κι εσεῖς, σύντροφοί μου, να πράξετε για χάρη μου ό,τι και αυτή
 και, αν έρθει ο Τεύκρος,² πείτε του
 να φροντίσει για μένα και να 'ναι καλός μαζί σας.

² Ετεροθαλής αδελφός του Αίαντα.

690 ἐγὼ γὰρ εἶμ' ἐκεῖσ' ὅποι πορευτέον,
 ὑμεῖς δ' ἂ φράζω δρᾶτε. καὶ τάχ' ἂν μ' ἴσως
 πύθοισθε, κεῖ νῦν δυστυχῶ, σεσωμένον.

690 Εγώ τώρα θα πορευθώ εκεί που πρέπει να πορευθώ.
 Εσείς κάνετε αυτό που σας ζητώ και ίσως σε λίγο.
 ας είμαι τώρα βυθισμένος στη δυστυχία,
 θα μάθετε ότι έχω σωθεί.

(μετάφραση Θ. Κ. Στεφανόπουλος)

Ο Αίας στηρίζει το Ξίφος πάνω στο οποίο θα πέσει για να αυτοκτονήσει.
 Αττικός μελανόμορφος αμφορέας που αποδίδεται στον αγγειογράφο Εξηκία.
 530-525 π.Χ. (Boulogne-sur-Mer, Musée Communal.)